

Skal lærebøgerne - i lyset af krisen - skrives om?

Betydningen af 'usikkerhed' for makroøkonomisk analyse

Jespersen, Jesper

Published in:
Samfundsøkonomen

Publication date:
2010

Document Version
Tidlig version også kaldet pre-print

Citation for published version (APA):

Jespersen, J. (2010). Skal lærebøgerne - i lyset af krisen - skrives om? Betydningen af 'usikkerhed' for makroøkonomisk analyse. *Samfundsøkonomen*, (1), 40-44.

http://www.djoef.dk/Udgivelser/Samfundsoekonomen/Samfunds-oe-konomen-2010/Samfunds-oe-konomen-nr-1-2010/~media/Documents/Djoef/S/Skal_laerebøgerne_skrives_om.ashx

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

31. januar 2010

Bidrag til Samfundsøkonomen 2010/1

Skal lærebøgerne – i lyset af krisen - skrives om? *Betydningen af 'usikkerhed' for makroøkonomisk analyse¹*

Af Jesper Jespersen, RUC
jesperj@ruc.dk

Resumé: De mest benyttede lærebogsmodeller er opbygget omkring én prædetermineret generel ligevægt, der kombineres med antagelsen om en markedsmæssig adfærd bestemt af et sæt repræsentative 'rationel economic men'. Denne modeltype åbner ikke mulighed for at analysere betydningen af *fundamental usikkerhed*, hvilket har vist sig at være en svaghed ikke mindst ved forståelsen af den aktuelle finansielle og økonomiske krise.

Hvilke lærebøger taler vi om?

Parkin (2000) gjorde ved århundredskiftet status over hovedindholdet i en række af de mest anvendte lærebøger i 'advanced macroeconomics' i USA. Det gennemgående træk i disse bøger var, at makroøkonomiske fænomener analyseres inden for rammen af en generel ligevægtsmodel, bygget på et mikroøkonomisk fundament under antagelse af, at den makroøkonomiske aktivitet kan udledes fra valgteori baseret på rationelle, individuelle agents adfærd, der handler i et stokastisk miljø (med kendte parametre). Denne modeltype fører direkte til den bredt accepterede dikotomi mellem 'money' og 'the real world' – at penge (og finansielle forhold) er neutrale med hensyn til den realøkonomiske udvikling. Hvorvidt denne skarpe adskillelse mellem penge og realøkonomi også gælder på (helt) kort sigt er der dog blandt lærebogsforfatterne en vis uenighed om, idet institutionel pengeillusion, f.eks. arbejdskontrakter fastsat i monetære værdier i kombination med *market failures* kan forklare, at det også i en model med rationelle agenter kan tage tid at nå tilbage til den generelle ligevægt, efter økonomien er blevet ramt af et eksogent stød.

Parkins konklusioner synes også at være dækkende for det danske økonomimiljø, idet de genfindes f.eks. i oversigtsartiklen (Andersen, 2000), og i den danskskrevne lærebog, der benyttes på polit-studiet, Sørensen & Whitta-Jakobsen (2005).² Det kan i denne sammenhæng ligeledes nævnes, at den ligeledes ofte benyttede og refererede generelle ligevægtsmodel 'DREAM' fuldt ud lever op til de ovenfor nævnte krav til en makroøkonomisk beregningsmodel, bl.a. ved antagelsen om rationelle forventninger, ligesom penge (eller en finansiell sektor) ikke indgår i modellen.³

¹ Jeg har ved revisionen af artiklen kunnet indarbejde en række konstruktive kommentarer fra tidsskriftets referee og fra præsentationen på Nationaløkonomisk Forenings konference i januar 2010 på Kolding Fjord.

² 'Most economists think that in the long run money does not matter for real economic variables', Sørensen & Whitta-Jakobsen (2005) (p. 68) – her gengivet fra min anmeldelse af bogen, Jespersen (2005)

³ Kortsigtsmodellen ADAM, der har delvist empirisk estimerede parameter, er ligeledes karakteriseret ved at den modelteknisk er blevet tillagt 'egenskaber', der sikrer, at de mere langsigtede beregningsresultater stort set svarer til resultaterne fra DREAM-modellen, herunder konvergens til en exogent bestemt strukturel ledighed.

Disse lærebogsmodeller benyttes til at analysere ligevægtsforløb (herunder en given strukturelt bestemt arbejdsløshed) bestemt af (som oftest) eksogene ændringer i teknologi, demografi eller økonomisk politik. Kortsigtede afvigelser fra ligevægten analyseres derfor som en konsekvens af eksogene, uforudsete 'stød' til realøkonomien, som det tager nogle 'perioder' at korrigere for, inden økonomien er tilbage i ligevægtssporet.

I disse lærebøger bliver den aktuelle økonomiske krise analyseret som en konsekvens af et eksogent stød, som makroøkonomien efterfølgende tilpasser sig. Hvorvidt denne tilpasning bliver fremskyndet eller vanskeliggjort af de betydelige 'vækst- og bankpakker', som politikerne har bidraget med, er der blandt lærebøgerne uenighed om. Derimod hersker der ikke uenighed om, hvorvidt disse pakker på et senere tidspunkt skal redresseres i form af exit-strategier, der skal sikre, at den langsigtede ligevægt ikke forvrides af den ekspansive økonomiske politik.

'Usikkerhed' mangler fortsat i lærebøgerne.

1933 var året, hvor Cambridge-økonomen og –professor A.C. Pigou udgav bogen *The Theory of Unemployment*, der indeholdt en analytisk makromodel til forståelse af datidens økonomiske krise. Pigou's model var udformet, så den indholdsmæssigt ville være dækket af Parkin's karakteristisk af de 'moderne' lærebogsmodeller, hvor penge er neutrale, og det er antagne pris- og lønstivheder, der fastholder den ufrivillige arbejdsløshed. Det var netop den bog Keynes benyttede som skydeskiven for sin kritik af de også dengang dominerende makroteorier:

Professor Pigou's Theory of Unemployment seems to me to get out of the Classical Theory all that can be got out of it; with the result that the book becomes a striking demonstration that this theory has nothing to offer, when it is applied to the problem of what determines the volume of actual employment as a whole (Keynes, 1936: 260).

Keynes påbegyndte sit hovedværk *The General Theory* kort efter, at han havde afsluttet sit pengeteoretiske værk *Treatise on Money* (1930). Han havde allerede ved udgivelsen af *ToM* måttet erkende, at det ikke var muligt at begrunde mellemkrigstidens permanent høje arbejdsløshed inden for rammen af den i *ToM* benyttede ligevægtsmodel. For Keynes stod det endelig klart, at hvis den vedvarende høje og ufrivillig arbejdsløshed skulle forklares, så måtte der etableres et radikalt anderledes analytisk grundlag. Den generelle ligevægtsmodel – med eller uden pris- og lønfleksibilitet – afspejlede ikke den virkelighed, der skulle forklares. Det var hele den neoklassiske analysestrategi baseret på et i epistemologisk forstand lukket system, som Keynes nu anfægtede, se Jespersen, 2007.

Keynes's perception was that economies did not behave in the way economists said they did, that something vital had been left out of their accounts, and it was this missing element which explained their malfunctioning; Keynes accused economists of his day of abstracting from the existence of uncertainty – human beings take decisions in ignorance of the future. (Skidelsky, 1992: 538-9)

Begrundelsen herfor er, at de økonomiske aktører handler under *usikkerhed*. Den nyere behavioristiske forskning (f.eks. Kahneman, 2002) har empirisk belyst, at den individuelle økonomiske adfærd afviger markant fra antagelserne om rationel adfærd under antagelse af fuld (stokastisk) viden om fremtiden. Hertil kommer, at aktørerne bl.a. som en konsekvens af denne usikkerhed ikke handler uafhængigt af hinanden, se. f.eks. Kirman (2009).

Dette har den logiske implikation, at én repræsentativ (gennemsnitlig) mikroøkonomisk agent ikke kan være repræsentativ for en gruppe af aktører, og at denne gruppe ikke kan have (sikker) viden om fremtiden. Det vil derfor være analytisk afklarende at introducere begrebet en makro-aktør, når den makroøkonomiske udvikling skal analyseres, jfr. Jespersen, 2007: kapitel 3. Introduktion af denne analytiske konstruktion 'en makro-aktør' bryder dog ikke med antagelsen om, at økonomiske aktører handler rationelt – givet den viden de besidder og deres ofte særdeles komplekse præferencefunktion. Keynes (1921) benyttede således udtrykket *rational beliefs*, som det beslutningsgrundlag et fornuftig individ vil benytte i erkendelse af den usikkerhed, der nødvendigvis må kendetegne hans/hendes informationer og viden.

I denne artikel vil jeg belyse, hvorledes en eksplicit inddragelse af begrebet usikkerhed både på mikro (individuel adfærd) og makro (kollektiv adfærd) niveau kan give en dybere forståelse af de endogene makroøkonomiske processer. Det vil samtidig give en indikation af, på hvilke områder der er et særligt påtrængende behov for at 'skrive lærebøgerne om'. Et behov, der ikke er nyt, idet som nævnt grundlaget for denne revision blev lagt helt tilbage i 1936. De mellemliggende 75 år er bl.a. blevet benyttet til at indarbejde nogle af Keynes' nye begreber i form af f.eks. forbrugsfunktion; men resultatet af disse anstrengelser har hidtil været pauvert, se Jespersen, 2009. I de her kritiserede lærebøger er den eneste reference til Keynes' navn (endsige teorier) begrebet *keynesiansk arbejdsløshed*, der inden for rammen af den generelle ligevægtsmodel begrundes med reallønsstivhed.

Det er en på mange måder paradoksalt teorihistorisk kolbøtte, som her bliver slået i mainstream lærebøgerne, idet Keynes netop i *The General Theory* kritiserede Pigou for, at i hans model kunne arbejdsløshed kun forklares ved stive priser og lønninger.⁴ Keynes' pointe var den gang, at ved at inddrage mikro- og makroøkonomisk usikkerhed til forståelse af bl. a. den effektive efterspørgsel, likviditetspræference og inflation, så kunne vedvarende arbejdsløshed forklares både ved træg og ved fuld fleksibel pris- og løntilpasning. Det var det makroøkonomiske system, der havde en fundamental åben og dermed uforudsigelig karakter, der var den primære begrundelse for den observerede ustabilitet – uanset graden af konkurrence og fleksibilitet.

De tilbagevendende finansielle og makroøkonomiske kriser, der har udspillet sig igennem de seneste 30-40 år både globalt og nationalt har klart demonstreret, at der mangler 'noget' i lærebøgerne, og dette 'noget' kunne være en eksplicit hensyntagen til usikkerhed, som forklaring på en række endogene fænomener, der øver væsentlig indflydelse på den makroøkonomiske udvikling.

'Usikkerhed' er en vigtig del af likviditetspræferenceteorien

There is, however, a necessary condition failing (without?) which the existence of a liquidity preference for money as a means of holding Wealth could not exist. This necessary condition is the existence of uncertainty as to the future of the rate of interest (Keynes, 1936:168)

⁴ [John Maynard Keynes](http://en.wikipedia.org/wiki/Supply-side_economics), the founder of [Keynesianism](http://en.wikipedia.org/wiki/Keynesianism), summarized Say's Law as "supply creates its own demand." He turned Say's Law on its head in the 1930s by declaring that demand creates its own supply, http://en.wikipedia.org/wiki/Supply-side_economics

Det er velkendt fra bl.a. forsikrings-litteraturen, at en *risikobehæftet* aktivitet, kan man forsikre sig imod. Usikkerhed derimod kender tegner en aktivitet, hvorom det gælder, at der ikke er fuld viden om: 1. de mulige udfald og 2. den hyppighed, hvormed de indtræffer. Det klassiske eksempel på en risikobehæftet aktivitet er 'overgang fra liv til død', der netop har en karakter, så det er muligt at tegne en 'livsforsikring', der sikrer de efterladte, når den for den enkelte uforudsigelige død indtræffer. For den enkelte er dødstidspunktet ukendt og kan variere ganske meget. Derimod er der en rimelig høj grad af stabilitet i befolkningens gennemsnitslevealder – navnlig hvis den opdeles på køn og socialgrupper. Denne samfundsmæssige stabilitet gør det muligt for et stort antal personer at fjerne usikkerheden omkring gruppens dødstidspunkt, hvis de forpligter sig gensidigt til at betale til de efterladte uanset, hvornår vedkommende dør. Her har vi at gøre med et væsentligt økonomisk forhold, der af den enkelte opleves som usikkert; men hvor stabiliteten i den underliggende samfundsmæssige proces er så stor, at det med rimelig sikkerhed kan beregnes, hvad den gennemsnitlige levealder vil være og dermed de omkostninger, der er forbundet med at forsørge de efterladte. Ligesom det er antaget at dødsfaldene sker uafhængigt af hinanden. Men det er skrøbelige antagelser; for udbryder der f.eks. krig eller en epidemi, så kan fortidens erfaringer ikke længere benyttes som grundlag for beregning af dødsrisikoen og dermed for udbetaling af enkepension mv. Livsforsikringsselskaberne tager derfor en stribe forbehold overfor sådanne forhold i deres kontrakter – ofte sammenfattet under betegnelsen *force majeure*.

Usikkerhed optræder derimod i tilknytning til økonomiske aktiviteter, der rækker ud i fremtiden, og hvorom det gælder, at et fortidigt erfaringsgrundlag kun i beskeden omfang kan bruges som beregningsgrundlag for de fremtidige hændelser. Selv livsforsikringsselskabet har et problem, idet afkastet af dets portefølje vil være behæftet med usikkerhed både nominelt og realt. Det er klart, at hvis selskabet udelukkende placerede formuen i guldrandede, kortfristede statsobligationer, så ville der være et rimeligt sikkert nominelt afkast, hvorimod langfristede obligationer og aktier i varierende grad vil have et usikkert (dvs. ukendt) afkast. Inden for en f.eks. 30 årig tidshorisont kan der ikke på et historisk eller institutionelt grundlag opstilles en sikker risikoprofil – det har om noget historien vist. Historien har også vist, at usikkerheden bevæger sig i ikke-regulære bølger, drevet af frem af eksogene begivenheder og gruppe-psykologi. Keynes' teoretiske pointe i *The General Theory* var, at det er det ikke-kalkulerbare afkast (begrunder i usikkerhed), der gør, at der er perioder, hvor penge og korte statsobligationer er i særligt høj kurs, hvilket på uforudsigelig vis driver renten på mere usikre papirer (og investeringer) i vejret. Likviditetspræferencen kan kun forklares ved usikkerhed, og den kan ikke fjernes gennem nok så sofistikeret porteføljesprednings-strategier (endsige udvikling af finansielle derivater). Kapitalmarkederne kan i denne optik aldrig blive efficiente. De vil altid være behæftet med usikkerhed mikro- og makroøkonomisk. Dette aspekt mangler i stort set alle lærebøger.

Det er en vigtig pointe, at der ikke gennem portefølje-diversificering kan opnås en reduktion af den makroøkonomiske usikkerhed; for den rammer alle! Formueejerne kan ikke diversificere sig væk fra en rentestigning på de eksisterende obligationer. De kan prøve at sælge dem til fordel for mere kurssikre indskud i banker, hvilket blot fremskynder kursfaldet; for en rentestigning rammer alle langfristede aktiver – den er ikke stokastisk. Når renten stiger, så falder både obligationer og aktier i værdi – og det gælder hele den private sektors beholdning. Ingen nok så smarte derivater, kan skabe den efterspurgte porteføljemæssige sikkerhed over for makroøkonomisk (uforudseelige) begivenheder. Derivater – herunder Credit Default Swaps (CDS) – kan flytte rundt på usikkerheden, og i nogle tilfælde give et bedre individuelt match; men den makroøkonomiske usikkerhed vil

fortsat eksistere. Manglende erkendelse heraf har netop været årsagen til, at også flere forsikringsselskaber, der fejlagtigt havde forvekslet usikkerhed med risiko, blev insolvente. På tilsvarende måde blev en række kreditformidlere med den amerikanske investeringsbank, Lehman Brothers, som det mest spektakulære eksempel ramt af denne både mikro- og makroøkonomisk genererede usikkerhed.

Den makroøkonomiske usikkerhed knyttet til aktiver og passiver har til en vis grad samme konsekvenser som 'epidemiene' i livsforsikringsbranchen. Kreditgivning er et forsøg på at mindske den mikroøkonomiske usikkerhed, som prifsættelse i form af et individuelt risikotillæg til basisrenten. Den makroøkonomiske usikkerhed er endnu vanskeligere at prifsætte – der er ingen videnskabelige holdepunkter for at vurdere rente- og inflationsudviklingen de næste 30 år. Makroøkonomisk usikkerhed kan bedst afdækkes gennem samfundsmæssige initiativer i form af en målrettet økonomisk politik; men kan også på begrænsede områder opnås i form af lovgivning som det f.eks. kendes fra lønmodtagernes garantifond og rejsegarantifonden, hvor 'fællesskabet' i den sidste ende kommer til at dække den makroøkonomiske usikkerhed.

Børsen bliver ofte og med rette sammenlignet med et kasino, idet der her handles på trods af, at den makroøkonomiske usikkerhed ikke kan prissættes. Uanset at der bag enhver handel med (finansielle) aktiver er både en køber og en sælger, så er nettobeholdningen af finansielle og reale aktiver underkastet den makroøkonomiske usikkerhed. Den er 'unescapable' og vil naturligvis påvirke investorernes adfærd i det omfang de er bevidste herom – uden dog at kunne kende dens fulde fremtidige fremtrædelsesform. Det er ikke en markedsfejl, der kan 'repareres', men en systemisk usikkerhed, som etablering af institutioner respektive statsgaranti-ordninger kan sprede, men ikke fjerne.

Afsnittene om kapitalmarkedernes funktion og prisdannelse bør i fremtidens lærebøger også inddrage den mikro- og makroøkonomiske usikkerhed. Her kan der per definition ikke være tale om 'rationelle forventninger'. Ligesom standardlærebøgernes behandling af finansielle 'markedsfejl' i form af bl.a. asymmetrisk information, insider viden, kreditrationering kan give en bedre forståelse af den forudsigelige adfærd, så mangler betydningen af usikkerhed fortsat i disse afsnit, (Stiglitz & Greenwald, 2003).

... expectations as to the future of the rate of interest as fixed by mass psychology have their reaction on liquidity-preference (Keynes, 1936: 170).

Usikkerhed er også indeholdt i begrebet 'effektiv efterspørgsel'

Usikkerhed til fremtiden og usikkerhed med hensyn til konsekvenserne af individuelle handlinger bidrager også til at forklare Keynes' andet og mindst ligeså fundamentale begreb: *effektiv efterspørgsel*, der heller ikke er indeholdt i mainstream lærebøgerne. Her er efterspørgsel systematisk udeladt af de kapitler, der omhandler vækstteori. Efterspørgslen omhandles i ny-keynesianske lærebøger kun som en del af de kortsigtede afvigelser fra generel ligevægt, såkaldt konjunkturteori. Afvigelser fra den generelle ligevægt forekommer her, hvis økonomien rammes af et eksogent (efterspørgsels)stød. Tilpasningen til generel ligevægt kan på grund af trægheder tage tid. Det åbner mulighed for, at demand management politik kan fremskynde denne tilpasning, hvis det politiske system har den tilstrækkelige information. På kort sigt gælder det i disse lærebøger med manglende pris- og lønfleksibilitet, at efterspørgslen kan have en midlertidig effekt.

I Keynes *The General Theory*, (navnlig kapitel 3) er fremstillingen af 'the Principle of effective demand' langt mere nuanceret. Den effektive efterspørgsel er bestemt af virksomhedernes forventninger til den usikre fremtidige omsætning og til de dermed forbundne omkostninger. Keynes splitter den effektive efterspørgsel i to funktioner, hhv. den aggregerede efterspørgsel (D-curve) og det aggregerede udbud (Z-curve). Disse to funktioner er virksomhedssektorens samlede forventede afsætning og omkostninger, der knytter sig til alternative produktionsniveauer. Da der er tale om en kort sigts-model er der en entydig sammenhæng mellem produktionsniveau og beskæftigelse. Keynes antager i øvrigt på lige fod med sine neoklassiske kolleger, at der er aftagende arbejdsproduktivitet, at virksomhederne profitmaksimerer, og at reallønnen tilpasser sig nedad, når produktionen øges – altså pris- og lønfleksibilitet.⁵

Den *effektive efterspørgsel* defineres af Keynes som det *punkt(!)*, hvor den forventede omsætning netop kan dække de (variable) omkostninger prissat på baggrund af værdien af produktionsfaktorernes marginale produktivitet. Det er skæringspunktet mellem D-kurven og Z-kurven, der bestemmer, hvor stor en produktion (output as a whole) profitmaksimerende virksomheder vil planlægge for den kommende produktionsperiode, jfr. figur 1. Hermed er også, via produktionsfunktionen, størrelsen af den efterspurgte arbejdskraft bestemt. Hvorvidt den efterspurgte arbejdskraft er til rådighed, vil ligeledes være indeholdt i Z-kurven, idet den bliver lodret ved fuld beskæftigelse.

Den effektive efterspørgsel er bestemt af den forventede efterspørgsel og de faktiske omkostninger (altså udbudsforhold). Det er denne dobbelthed, der gør, at arbejdsløshed kan udvikle sig til et permanent fænomen. For i en situation, hvor de profitmaksimerende virksomheder får deres profitforventninger indfriet, er der ikke noget incitament til at øge beskæftigelsen – uanset hvor stor arbejdsløsheden måtte være. Hvis virksomhederne i den situation alligevel øgede beskæftigelsen, så ville de blot reducere deres profit, idet Z-kurven overstiger D-kurven. I så fald måtte de erkende, at de havde taget fejl og efterfølgende reducere produktion og beskæftigelse.

Kunne de arbejdsløse ikke mindske lønkravet? De beskæftigelsesmæssige konsekvenser af en lønreduktion bliver diskuteret af Keynes i *The General Theory*, kapitel 19 med titlen *Changes in Money-Wages*. I dette kapitel er Keynes' teoretiske pointe, at konsekvenserne af en lønreduktion vil påvirke både Z-kurven og D-kurven. Reduceres pengelønnen, så mindskes de variable omkostninger (Z-kurven); men det gør de forventede indtægter (D-kurven) også, hvis priserne bestemmes af de marginale omkostninger. Hertil skal yderligere lægges den usikkerhed, som blandt andet faldende ejendomspriser skaber, når et stort antal boligejere bliver teknisk insolvente, hvilket ydermere har betydning for indkomst- og formuefordelingen. Her lades virksomhedernes forventninger til den fremtidige afsætning ikke upåvirket. På den anden side nævner Keynes den mulighed, at hvis pengemængden var eksogent bestemt, så ville et lavere pris-/lønniveau øge pengemængdens realværdi, hvilket omvendt kunne have en ekspansiv effekt. Men om så er, skriver Keynes i den efterfølgende paragraf, hvorfor så ikke øge pengemængden i stedet for at gå den langt mere usikre vej via en lønreduktion?

Det er virksomhedernes usikre forventninger til den fremtidige afsætning, der parret med kravet om en tilstrækkelig profit er beslutningsgrundlaget bag den effektive efterspørgsel. Hermed er grunden også lagt til at forstå, hvorfor en traditionel 'demand

⁵ Disse forudsætninger benyttes, ikke fordi de er specielt realistiske; men i et forsøg fra Keynes' side på at undgå, at hans kolleger fejlagtigt skulle konkludere, at hans afgørende forskellige resultat skyldes, at han benyttede andre forudsætninger vedr. virksomhedsadfærd og pris-/lønfleksibilitet. Det lykkedes som bekendt ikke, jfr. lærebogsbetegnelsen 'keynesiansk arbejdsløshed' begrundet i netop pris- og lønstivhed.

management politik' ikke nødvendigvis øger produktion og beskæftigelse. For det første skal virksomhederne tro på, at en sådan politik vil øge deres afsætning i fremtiden. Det er f.eks. ikke nok blot at love befolkningen skattelettelse; for det øger ikke i sig selv forbruget. For det andet skal virksomhederne have en forventning om, at denne politik også sikrer en forøgelse af profitten. I en situation med (hård) konkurrence fra udlandet, kan et øget forbrug forventes primært at rette sig mod udenlandske virksomheders produktion, hvilket vil reducere effekten betragteligt.

Effektiv efterspørgsel er, som det er defineret af Keynes, således et væsentligt analytisk begreb til bl.a. at forklare, hvorfor der nu i mere end 20 år har været en permanent høj arbejdsløshed i en række af de kontinental-europæiske lande. Ligesom det kan bidrage til at forklare, hvorfor arbejdsløsheden i bl.a. Danmark i perioder har været væsentligt lavere end på kontinentet. Desværre må man i stort set alle mainstream lærebøger lede forgæves efter sådanne permanente effekter af en overordnet politik, der styrker den effektive efterspørgsel i Keynes' betydning, hvor blandt andet usikkerhed indgår med betydelig vægt.

Konklusion.

It may well be that the classical theory represents the way in which we should like our economy to behave. But to assume that is actually does so is to assume our difficulties away, Keynes, 1936: 34)

Der er således en række særdeles gode grunde til at inddrage begrebet usikkerhed til en bedre forståelse af de faktorer, der er bestemmende for den makroøkonomiske udvikling. Det britiske ugemagasin *the Economist* havde på forsiden den 26. juli 2009 et billede af en lærebog i økonomi, der var ved at smelte ned, og som blev givet overskriften *What went wrong?* Spørgsmålet er delvis retorisk; for inde i bladet fremhæves netop de ovenfor nævnte faktorer: 1. den overdrevne tro på markedssystemets selvregulerende funktion, og 2. antagelsen om agenternes individuelt optimerende adfærd på basis af fuld information om fremtiden (såkaldt rationelle forventninger).

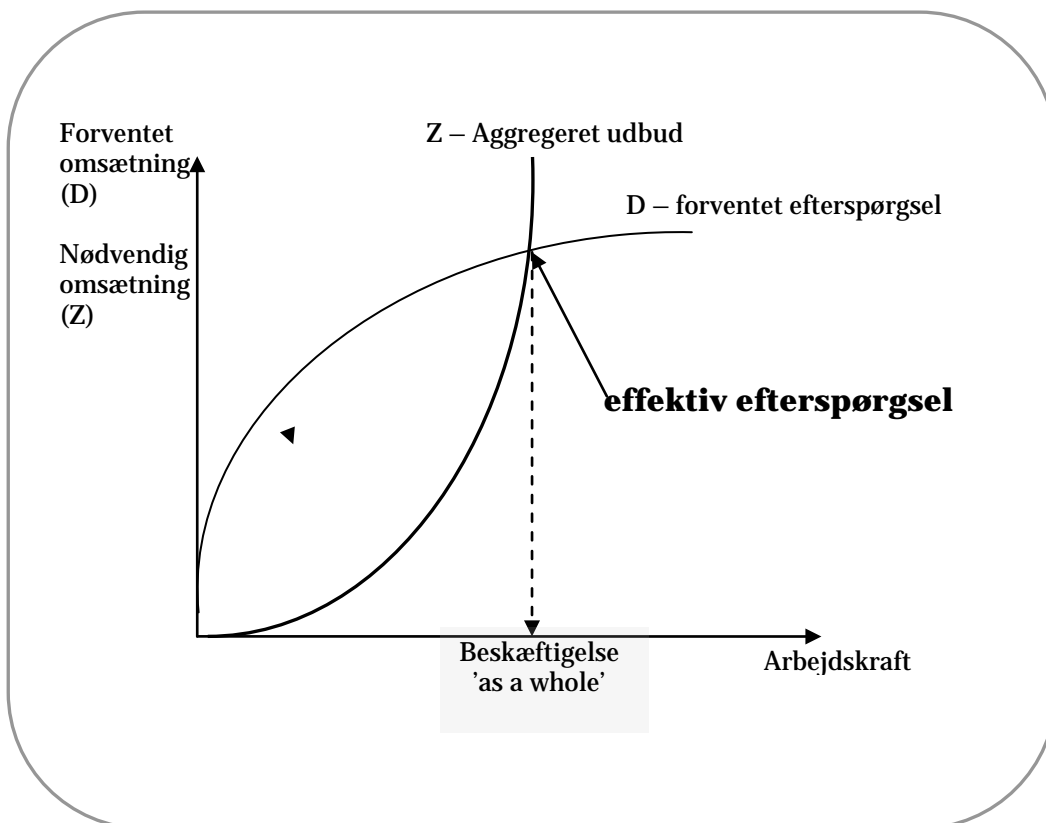
Konsekvenserne af disse antagelsers åbenbare urealistiske indhold er ofte blevet påpeget. Det var bl.a. en af de centrale konklusioner bag den nye makroøkonomiske teori, der var indeholdt i Keynes' *The General Theory*. Den ikke reducerbare og allestedsnærværende usikkerhed yder et væsentligt bidrag til forklaring af, hvorfor de centrale makroøkonomiske adfærdsrelationer bl.a. effektiv efterspørgsel og likviditetspræference ikke kan udledes udelukkende på basis af neoklassisk mikroøkonomisk teori. Kravet om et såkaldt konsistent mikroøkonomisk fundament for makroteori har igennem mere end 30 år stillet sig i vejen for, at usikkerhed blev inddraget i det teoretiske grundlag for makroøkonomiske modeller. Lægges hertil det metodemæssige krav om anvendelse af en generel ligevægtsmodel til at sikre analytisk konsistens, så er det åbenbart, at den makroøkonomiske lærebogsmodel kun har haft et beskedent fokus på at forstå virkeligheden. Dermed har lærebogsmodellen bevæget sig 180° fra indholdet i Keynes' *The General Theory*. Når lærebøgerne nu nødvendigvis skal revideres, ville det derfor på mange måder være naturligt at gå de 75 år tilbage i tiden og starte med Keynes' spørgsmål: *What went wrong?* Og dernæst overveje hvorfor det hidtil har vist sig så vanskeligt at indarbejde usikkerhed i de makroøkonomiske lærebøger; for med Keynes' egne ord:

The ideas ... are extremely simple and should be obvious. The difficulty lies, not in the new ideas, but in escaping from the old ones, Keynes, 1936: s. viii.

Litteratur:

- Andersen, T.M. (2000), kapitel 2 om 'Makroteori' fra antologien 'Udviklingslinjer i økonomisk teori', redigeret af Chr. Hjorth-Andersen, København: Djøfs Forlag
- Jespersen, J (2005), 'Anmeldelse af Sørensen, P. B. & H. J. Whitta-Jakobsen, *Introducing Advanced Macroeconomics: Growth & Business Cycles*, *Økonomi og Politik*, nr. xx, s. xx-xx
- Jespersen, J. (2007), *Makroøkonomisk metodologi i et samfundsvidenskabeligt Perspektiv*, København: DJØFs Forlag.
- Jespersen, J. (2009), *Introduktion til Makroøkonomi*, København: DJØFs Forlag.
- Jespersen, J. (2009a), Om gamle ideers sejlivethed – en kritik af den neoklassiske teoris dominans i moderne økonomilærebøger, *Økonomi og Politik*, 2009/1, s. 37-49
- Kahneman, D. (2003), A perspective on judgment and choice: Mapping bounded rationality. *American Psychologist*, 58, 697-720.
- Keynes, J.M. (1921), *A Treatise on Probability*, London: Macmillan, (bind VIII i *The Collected Writings of John Maynard Keynes*)
- Keynes, J. M. (1936), *The General Theory of Employment, Interest and Money*, London: Macmillan, (bind VII i *The Collected Writings of John Maynard Keynes*)
- King, J. (2002), *A History of Post Keynesian Economics since 1936*, Cheltenham: Edward Elgar.
- King, J. (ed.) (2003), *The Elgar Companion to Post Keynesian Economics*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Alan Kirman (2009), "Economic theory and the crisis", *real-world economics review*, issue no. 51, 1 December, pp. 80-83, <http://www.paecon.net/PAEReview/issue51/Kirman51.pdf>
- Parkin, M. (2000), The principles of macroeconomics at the millennium, *American Economic Review*, 90 (2), p. 85-9
- Skidelsky, R. (1983/1992), *John Maynard Keynes: Hopes betrayed, 1883-1920* and *The Economist as Saviour, 1920-37*, London: Macmillan Press.
- Stiglitz, J. & B. Greenwald (2003), *Towards a New Paradigm in monetary Economics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sørensen, P. B. & H. J. Whitta-Jakobsen (2005), *Introducing Advanced Macroeconomics: Growth & Business Cycles*, Maidenhead: McGraw-Hill Education.

Figur 1: Effektiv efterspørgsel

Kilde: Jespersen (2007), kapitel 8

